ривожлантириш-ларига эришилади. Модераторнинг масъулияти гуруҳларда ишлашни олдиндан ўйланган тартибда ташкил этиши, ҳамкорликда ўқитиш жараёнида қўлланиладиган технологияларни тўғри танлай олиши ва ҳал этилиши лозим бўлган вазифаларни самарали ҳал этишга кўмаклашишда намоён бўлади. Модератор ўзлаштирилаётган материалнинг мазмунига эмас, жараённи бошқаришга раҳбарлик қилади. Ана шу сабабли модератор ижтимоий алоқаларни осон йўлга қўйиш, гуруҳлардаги ижтимоий ролларни тўғри тақсимлаш, гуруҳий динамикани тушуниш, шахслараро ўзаро биргаликдаги ҳаракатни бошқариш каби юқори даражадаги компетенция-ларга эга бўлиши талаб этилади.

Талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятини самарали бошқариш фасилитаторлик фаолиятининг муваффақиятли ташкил этишига ҳам бевосита боғлиқдир.

Фасилитатор – дарс самарадорлигини ошириш мақсадида гуруҳларда гуруҳ ишини ташкил этувчи, олиб борувчи шахс. Машғулотда регламент, норма ва машғулот учун қулай шароит яратувчи. Фасилитатор гуруҳда ишни ташкил этиш, уни амалга ошириш жараённинг самарадорлигини таъминлайди. Фасилитаторнинг вазифаларига қуйидагилар киради: муҳокамани ўтказиш жараёнида вақтга риоя этиш; талабаларга баҳоловчи ва йўналтирувчи саволлар бериш орқали муҳокама қилинаётган мавзу доирасидан четлашмасликка ёрдам бериш; талабаларнинг бир-бирларининг фикр-мулоҳазаларини тинглашларига эришиш; фаол мулоқот муҳитини яратиш; муаммони асосли тарзда баён этиш; хулосалаш; далиллар келтириш.

Тажрибали фасилитатор ўқитувчи талабаларга адолатли муносабатда бўлади ва барча талабалар ўртасида муросасозликни ўрнатади. Педагог-фасилитатор ижодкор шахс сифатида толерантлик, конгруэнтлик, конструктивлик, рефлексивлик фазилатларини ўзида мужассам этади.

Мазкур талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятини бошқариш моделларини самарали қўллаш асосида:

талабаларни ўқишга, ўқув фаолияти усулларини эгаллашга ўргатиш: таълимга қадриятли муносабатни шакллантириш, турли ахборот манбаларидан фойдаланиш қобилиятини ривожлантириш, билиш фаоллигининг самарали усулларидан фойдаланишга ўргатиш; ўзи ўрганаётганларининг маъно-мазмунини тушуниб етишига ёрдам бериш лозим;

талабанинг билиш фаоллигини оширишга доир таълим технологияларини самарали қўллаш бир пайтнинг ўзида бир нечта вазифаларни ҳал этишга имкон беради: талабалар билиш фаолиятининг жараёнли ва ташкилий томонларини такомиллаштириш ҳамда ўқувчи шахсини ҳар томонлама ривожлантириш. Таълим технологиялари ўқувчиларнинг турли усуллар ёрдамида билиш фаоллигини ошириш орқали мустақил фикрлашини шакллантириш муаммосини ҳал этишни таклиф этади;

талабалар билиш фаоллигининг намоён бўлиши – бу ривожланиб борувчи, ўзгарувчан жараён. Билиш фаоллигининг ижодий фаоллик даражасига кўтарилиши талабаларнинг аналитик тафаккурини ривожлантириш имконини беради.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 июндаги “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислоҳотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 3775-сон Қарори. // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 06.06.2018, 07/18/3775/1313-сон.
2. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. - М.: «Интор», 1996.
3. Кабанова-Меллер Е.Н. Формирование приемов умственной деятельности и умственной развитие учащихся. - М.: 1998.
4. Менчинская Н.А. Проблемы учения и умственного развитие школьников: Избранные психологические труды. - М.: 1999.
5. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся. - М.: 2003.
6. Лернер И.Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории: Пособие для учителей. - М.: 2009.
7. Коротаева Е.В. Обучающие технологии в познавательной деятельности школьников. -М.: 2003.
8. Борзова Л.П. Дидактические игры как одна из форм организации позанавательной деятельности учащихся при изучении материала на уроках истории (на материале истории России XIX в). Дисс. …канд.пед. наук. -М.: 2000.
9. Маъмуров Б. Ўқувчи шахсига йўналтирилган ўқув-билув жараёнини ташкил этишнинг педагогик шарт-шароитлари. Пед.фан.ном. ... дисс. -Т.: 2009.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятини бошқариш моделларининг педагогик-психологик хусусиятлари, ташкил этиш босқичлари ёритиб берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются этапы и педагогико-психологические особенности моделей управления учебно-познавательной деятельностью студентов.

SUMMARY

In the article there have been analyzed the stages and pedagogical-psychologic peculiarities of the models of managing students' learning cognitive activity.

КИШИ ЖАСТАҒЫ МЕКТЕП ОҚЫЎШЫЛАРЫН МИЙНЕТКЕ ҚӘЛИПЛЕСТИРИЎ МАШҚАЛАЛАРЫ

Э.Даўлетмуратова - *ассистент оқытыўшы*
М.Маткаримова - *ассистент оқытыўшы*
М.Оңғарбаева - *талаба*
Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: меҳнат, таълим-тарбия, бошланғич синф ўқувчилари, бола руҳияти, қизиқишлари, ўқитувчи маҳорати.
Ключевые слова: труд, образование и воспитание, ученики начального класса, психология детей, увлечение детей, мастерство учителя.
Key words: work, education and upbringing, primary pupils, psychology of children, infatuation for children, teachers skill.

Тәрбия процесинен мәлим, мийнеттиң ақыл ҳәм физикалық түрлери оқыўшылардың эстетикалық жақтан раўажланыўына салмақлы тәсир тийгизеди. Бул мийнет түриниң бала тәрепинен islениў процеси арқалы, мийнеттиң мазмуны, мийнеттиң нәтийжеси ҳәм мийнетке қатнасы нәтийжесинде жүзеге келеди. Себеби, адамдағы қәсийетлер-мийнет барысындағы жәмийетлик қатнаслар жыйнағы ҳәм ол тарийхый раўажланыўдың жемиси. Адам-жәмийет ағзасы. Мийнет арқалы болып өтетуғын жәмийетлик қатнаслар характери адамның пәзийлетлерин белгилеп береди. Адамның камалға ерисиўинде тәбият пенен жәмийет бир-бирине қарама-қарсы келмейди, ал, булар инсан мийнети арқалы өз ара беккем байланыста болады. Мине, усы заңлылық адамның камалға келиўинде айрықша тәсирге ийе. Жеке адам-жәмийетлик турмыс

орталығы жемиси болыўы менен бирге тири организм. Организмниң тиришилиги биологиялық нызамлылықларға бойсынған менен жеке адамды қәлиплестириў ҳәм раўажландырыў мәселесине дурыс қатнас жасаў ушын жеке адамның тәбиятын, дүзилисин, оның минезқулық себеплерин ҳәм буларға тәсир тийгизиўши мийнет қубылысларын билиў зәрүр [1].

Солай екен, тәлим-тәрбия исинде қайсы нәрсени болса да ерте жастан қолға алыў оның нәтийжеси унамлы жуўмақлар алып келиўине еристиретуғыны мәлим. Баслаўыш класс оқыўшылары, әсиресе, алты-жети жастағы балалар менен ислесиў усыллары арасында оларды мийнет ислеўге сүйсиндириў оғада өзине тән өзгешеликлерди талап етеди. Бул орында ҳәр бир муғаллим киши жастағы балаларды оқытыў ҳәм мийнетке тәрбиялаў ислерин педагогикалық тәрептен туўры бағдарлай алыўы ҳәм оқыўшыға туўры хошаметлеў ислерин жүргизиўи үлкен шеберлик пенен иске асыўы лазым. Мийнет етиў барысында алты жасар бала биринши гезекте мийнетти не ушын ислеп атырғанын билиўи керек. Бул баланы жәмийетлик турмысқа бейимлестириўде үлкен әҳмийетке ийе. Киши жастағы балалар қандай жумыс орынласа да муғаллимниң мақтаўына ылайық болыўды жақсы көреди. Сөз етип отырған жастағы ул балаларға жеңил, бирақ ҳақыйқат қолланылатуғын ашар (отвертка), бурандалы шеге берсе ҳәм бул әсбаплар менен абайлы болып ислеў ушын мүмкиншиликлер жаратылса, балалар берилген усы қураллар жәрдеминде жумсақ затлар менен ислесе алыў ҳәм өзбетинше мийнет етиўге тийисли көнликпе, түсиник, билим пайда етиў мүмкиншиликлерин ийелейди. Усындай мийнет процесслерин басынан кеширген балаға бул әсбаплар менен жумыс ислеў келешекте онша қәўипли болмайды ҳәм балалардың мийнетке болған қызығыўшылығының артып отырыўына себепши болады.

Алты-жети жасар бала руўхый тәрептен мийнеттиң әпиўайы түрине ғана бейим келеди. Бул дәўирде оның дыққаты менен ҳәрекетлери, билим-түсиниклери керекли көнликпелерди ийелеўге ҳәм зәрүрли мағлыўматларды өзлестириўге бейим болады. Егер де бул жастағы бала әпиўайы дәрежедеги мийнет уқыплылықларын ийелемеген болса, гейде бала ушын мийнет сабағы кеўилсиз, қызықсыз өтиўи мүмкин [2].

Ақыбетинде оқыўшы мийнет сабағына қызықпай қойыўы да итимал. Сол ушын алты жастан биринши класқа оқыўға барған балаға муғаллим мийнет тапсырмасын бериў ҳәм оны орынлатыўдан бурын оқыўшыда мийнет көнликпеси ҳәм билиминиң қай дәрежеде топланғанлығын алдын ала билиўи ҳәм усыған сай қатнас жасаўы лазым.

Бул жастағы балаларды мийнетке қатнастырыўдағы қызығыўшылықларын, көнликпелерди жетилистириў ислери баланы жеке адам сыпатында руўхый тәрептен раўажландырыўға унамлы тәсир етеди. Оқыўшыны әпиўайы түрдеги болса да исшеңликке қызықтырады.

Булардан тысқары, алты-жети жастағы балалар базы бир ўақытлары басқа оқыўшылардың мийнетине итибарсызлық пенен қараўы ҳәм олардың ислеп атырған жумысларына кесент бериўи де мүмкин. Муғаллим балаларда ушырасқан бул жуўапкерсизликлерди сапластырыў ушын өзиндеги бар педагогикалық шеберликти иске салыўы керек. Баслаўыш класс оқыўшылары менен ислесиў үлкен шеберликти, сабырлылықты талап ететуғын нәзик ис болып табылады. Муғаллим балалар менен мийнет процесин уйымластырыў барысында алды менен олардың ҳәр бириниң өзине тийисли руўхый дүньясын билиўи ҳәм оған сай келетуғын тәрбиялық тәсирлерди дурыс белгилей алыўы лазым. Болмаса шөлкемлестирилген мийнет процеси айырым оқыўшыларға керисинше тәсир жасаўы мүмкин. Гейде мийнет сабағы барысында оқыўшылардың ҳәммесине толығы менен бир түрдеги мийнет тапсырмасы берилип, оны ҳәммеден бир өлшемде орынлаў талап етиледи. Тапсырманы өзге балалар қатарлы орынлай алмаған оқыўшылар қасындағы дослары алдында өзлерин қолайсыз сезиўи мүмкин. Мийнетти шөлкемлестириўде бундай усылды қолланыў айырым оқыўшыларға унамсыз тәсир тийгизиўи, олардың мийнетке ҳәм мийнетти шөлкемлестириўшилерге мүнәсибетте салқын қатнасты пайда етиўи мүмкин. Сол ушын ҳәр бир педагог сабақ барысындағы сыяқлы мийнет процесинде де оқыўшының өзине ылайық түсинигин, пикир дүньясын есапқа алыўы ҳәм оған тәрбиялық тәсир етиўдиң утымлы жолларын излеп табыўы керек. Сонда ғана оқыўшы муғаллимди, муғаллим оқыўшыны дурыс түсинип, жақсы мүнәсибетлер орталығы дүзилгенликтен барлық ўақытта табыслы ис алып барылыўы итимал.

Мийнет сабақлары барысында оқыўшыларда адамды жетилистириўши ҳәм раўажландырыўшы қәсийетлер - илимий билиўге тийкарланыўшылық, өз искерлигине туўры баҳа бериў, дөретиўшилик уқып раўажланады, ҳәм ҳәр бир баланың белгили кәсипке болған қызығыўшылығы қәлиплесип барады [2].

Муғаллим киши жастағы класс жәмәәти менен ис алып барғанда бул өзгешеликлерге итибар бериўи ҳәм мийнет бойынша тапсырмалар орынлап атырғанда унамсыз қылықларды ислеп, кесент берип отырған оқыўшыларға шеберлик пенен класс жәмәәтиниң тәсирин күшейтиў лазым. Тапқырлық пенен балалардың өзин-өзине басқартыў элементлерин қолланыў орынлы.

Бизге мәлим, баслаўыш класс оқыўшыларында жәмийетлик ўазыйпа, жәмәәт алдындағы жуўапкершилик сезиминиң раўажланып атырғанлығы сезилип турса да, олардағы дыққат процесиниң толық турақласып, раўажланбағанлығы себепли оқыўшылар мәлим бир жумысқа қызығыўшылық ҳәм белсендилик пенен кириссе де, гейде изин ойынға айландырып жибериўшилиги де ушырасады. Бирақ, муғаллим бундай жағдайды есапқа ала отырып, оны дурыс бағдарға сала билиўи керек. Усы арқалы оқыўшыға жәмийетлик тәрбиялық тәсирди күшейтиў иске асады.

Тәжирийбеден мәлим, гейпара оқытыўшылардың мәселениң усы тәрепине итибарсызлық пенен қараўшылығы да байқалып турады. Базы бир муғаллимлер мийнет сабағын ойынға айналдырғанда оқыўшыларға кейийди ямаса оларды жазалаўға ҳәрекет қылады. Ал, және бир оқытыўшылар болса оқыўшылардың бул сыяқлы тәртип сақламаўшылық ҳәрекетлерине итибарсызлық пенен қарайды. Нәтийжеде, муғаллим жағдайды шеберлик пенен пайдаланбай, ойынның мазмунын ҳәм ондағы тәрбиялық тәсирлерди пайдалы тәрепке бағдарлаў жумысларын итибарсыз қалдырады. Бул жерде көринип турғанындай, еки оқытыўшы да балаларға тәрбиялық тәсир жасаў тәрепинен жетиспеўшиликлерге жол қойған. Себеби, ҳәр қандай жағдайда да оқыўшылардың жасын, сезим–түсинигин жеткиликли үйрениў, оқыў барысында мәлим тәлим-тәрбиялық жағдайды ойлап таўып қолланыў, усы тийкарда жумыс алып барыў ҳәр бир муғаллимниң алдында турған негизги ўазыйпа болып табылады. Әсиресе, мектеп шараяты ҳәм ондағы орталық киши жастағы мектеп оқыўшыларының санасына әсте ақырынлық пенен өз тәсирин тийгизип отырады. Баланың өз бетинше ислеген мийнети, сондай-ақ, жәмәәттеги мийнети ҳәм усы барыста қәлиплесетуғын унамлы қатнасықлар алты-жети жастағы оқыўшылары ушын мәлим дәрежеде жаңалық болып табылады. Усы руўхый қубылысларды оқытыўшылар айрықша инабатқа алыўы ҳәм буны сапалы түрде тәрбиялық мақсетте әмелге асырып отырыўы зәрүр.

Әдебиятлар

1. Мусурмонов Р. Педагогик тажриба-синов ишларини жорий этиш механизмлари. –Тошкент: 2013, 23-81-б.
2. Аҳмедова Ш. Бошланғич синф ўқувчиларининг ижодкорлиги. Сборник научных трудов: формирование гармонично развитого поколения в современных условиях. –Тошкент: 2012, 53-81-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада биринчи синф ўқувчиларини меҳнат қилишга ўргатишнинг ўзига хос хусусиятлари ва самарали усуллари ҳақида сўз этилади. Бошланғич синф ўқувчиларига уларнинг тенгдошлари олдида шахсий ёндашиш ҳар бирида ўзини англаш ва фуқаролик туйғуларини тарбиялайди.

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о свойственных особенностях и о выгодных методах при подготовке учащихся первого класса трудовому воспитанию. Личный подход к младшеклассникам при их сверстниках воспитывает каждого в духе самосознания и проявление чувства гражданственности.

SUMMARY

The article deals with peculiar features and beneficial methods in the preparation of the first-year students to labour education. Particularly the individual approach to every child among his/her classmates makes it possible to feel a sense of citizenship and self-becoming and leads him/her to a great progress.

ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИДА БЎЛАЖАК МЕҲНАТ ТАЪЛИМИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ ИНДИВИДУАЛ ИШИНИ ТЎҒРИ ТАШКИЛ ЭТИШ

З.У.Джумагулов – *ассистент ўқитувчи*

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: таълим, ўқитувчи, бўлажак меҳнат таълими ўқитувчилари, билим, метод, ўқитишни индивидуаллаштириш, режалаштириш, касбий маҳорат, касбий қизиқиш, амалиёт.

Ключевые слова: образование, преподаватель, будущие учителя трудового образования, знание, метод, индивидуализация обучения, профессиональное мастерство, профессиональный интерес, практика.

Key words: education, teacher, future teachers of labor education, knowledge, method, individualization of training, professional skills, professional interest, practice.

Мамлакатимиз таълим тизимини халқаро таълим стандартлари билан уйғунлаштириб, олий таълим муассасаларида кадрлар тайёрлаш сифати ҳамда рақобатбардошлигини таъминлаш, жаҳон амалиётига асосланган олий таълим тизимининг сифат даражасини ошириш, узлуксиз таълим тизимига педагогик лойиҳалаштириш жараёнини кенг татбиқ этиш орқали илмий ва инновацион ютуқларни амалиётга жорий этишнинг самарали методларини ишлаб чиқиш устувор йўналишлар сифатида эътироф этилмоқда. "Ўзбекистонни риовжлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси"да таълим муассасаларини қуриш, реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш, уларни замонавий ўқув-лаборатория ускуналари, компьютер техникаси ва ўқув-методик қўлланмалар билан таъминлаш бўйича ишларни амалга ошириш орқали уларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш юзасидан аниқ мақсадга қаратилган чоратадбирларни кўриш устувор вазифалардан бири сифатида кўрсатиб ўтилган [1].

Бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларига ўқув материалини билдириш профессор-ўқитувчи фаолиятининг асосий элементларидан биридир. Ўқув жараёнининг бу звеносига бўлажак меҳнат таълими ўқитувчилари фаолиятининг қуйидаги элементлари: билимларни идрок этиш, тушуниб олиш ва умумлаштириш тўғри келади. Аммо бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларига ўқув материалини билдиришни, уни тушуниб олиш ва умумлаштириш билан боғлаш профессор-ўқитувчини ўзига тўғри йўл танлаши учун зарурдир.

Агар профессор-ўқитувчи ўқув материалини билдиришда асосий вазифа баён этилган маълумотларни бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларининг идрок этишидан иборат деб билса, бу ҳол бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларининг фикрлаш қобилиятини фаоллаштиришга ёрдам берувчи шакл, метод ва воситаларни тадбиқ этишга рағбатлантирмайди, аксинча, мақсадли билимларни тушуниб олиш ва умумлаштиришга қаратиш профессор-ўқитувчини ўқув материалини баён этишнинг энг самарали методларини, бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларининг билимларини, ўзлаштириш даражасини текширишнинг тегишли мезонларини излаш ва татбиқ этишга ундайди.

И.Я.Лернернинг таъкидлашича, ҳар қандай ёндашувни амалга оширишда икки муҳим жиҳатни ҳисобга олиш лозим, яъни ҳар қандай метод таълим олувчининг ўқув фаолиятига нисбатан ўзига хос муносабатни ифодалайди. Демак бир эмас, бир неча таълим методлари мажмуйини қўллаш лозим. "Агар фаннинг мазмуни, фаолияти, шакллари ўқувчиларнинг қобилияти, мотиви, қизиқишларига жавоб бера олса ва бу метод таълим шартларини ҳисобга олсагина, метод самара бериши мумкин" [4].

Профессор-ўқитувчи ўқув материалини баён этганда, лаборатория ва амалий ишларни бажариш вақтида, машқлар жараёнида, мустақил кузатишлар вақтида, ижодий характердаги ишларни бажариш натижасида бўлажак меҳнат таълими ўқитувчилар янги билимларни оладилар.

Профессор-ўқитувчининг вазифаси бўлажак меҳнат таълими ўқитувчилар фаолиятининг ҳамма турларини билимлар олиш ва уларни кенгайтириш манбаига айлантиришдан иборат.

Ўқув материалини билдириш методини танлаш, ўрганилаётган материалнинг мазмуни, характери ва мураккаблигига, машғулотларнинг дидактик мақсадига, ўқитиш воситалари бор-йўқлигига, бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларининг дастлабки билимлари ва шу кабиларга боғлиқ. Агар мураккаблик даражасига амал қилинмаса, бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиси профессор-ўқитувчи томонидан бериладиган материалга тушунмайди ва механик тарзда эслаб қолиш йўлини тутади. Бу ҳолатда мураккабликнинг юқори даражасидаги ижобийлик омили салбийга айланади. В.Занковнинг ёзишича, ўқувчиларга баҳо ёрдамида босим ўтказмайдиган дидактик система ўқишга нисбатан ички қўзғалиш пайдо бўлиши, ўсиши ва чуқурлашишига олиб келади [3:35]. Бу ҳол профессор-ўқитувчидан бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларига ўқув материалини амалий режада билдиришни талаб қилади, бу эса бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларининг материални идрок этишига таъсир кўрсатади. А.В.Брушлинскийнинг таъкидлашича, топшириқнинг мураккаблиги ўқувчи имкониятига мувофиқ келишини ҳисобга олиш керак, агар топшириқ таълим олувчида муаммони акс эттирмаса, билиш мотивацияси шаклланмайди [2:24].